

75 jaar Stichting het Limburgs Landschap

VAN BESCHERMING NAAR DOELGERICHT BEHEER EN ONTWIKKELING

Arjan Ovaa & René Gerats, Stichting het Limburgs Landschap, Postbus 4301, 5944 ZG Arcen

Naar aanleiding van de dreigende ontginning van de Boshuizerbergen bij Venray werd in 1931 door een groepje streekbewoners de Stichting het Limburgs Landschap opgericht. In de loop van 75 jaar ontwikkelde de stichting zich van 'actiegroep' tot grote terreinbeheerder, met nu ongeveer 7.500 ha in eigendom en beheer. In de artikelen in dit themanummer naar aanleiding van 75 jaar Stichting het Limburgs Landschap wordt een beeld gegeven van de biodiversiteit in een aantal van deze terreinen. Dit artikel geeft een stukje geschiedschrijving van de stichting, natuurlijk in relatie tot natuur en landschap.

DE START: ACTIE TEGEN ONTGINNING

Eind jaren '20 van de vorige eeuw dreigden de Boshuizerbergen op de schop te worden genomen. Deze zandverstuiving met zijn rijke begroeiing van Jeneverbessen (*Juniperus communis*) was nauwelijks van nut voor de toenmalige bewoners, en kon beter worden

omgezet in landbouwgebied. Enkele vroege natuurbeschermers, gestimuleerd door toenmalig voorzitter van Natuurmonumenten Mr. van Tienhoven, zagen hierin de aanleiding om een regionale natuurorganisatie op te richten. Regionaal betekent immers goed op de hoogte van de plaatselijke situatie en met draagvlak in de omgeving. Het lukte de in 1931 opgerichte Stichting het Limburgs Landschap om het jeneverbesbos voor kap te behoeden. In die beginjaren van de stichting werden (onder andere met hulp van Staatsbosbeheer) meer natuurlijke elementen van de ondergang gered: bossen bij Wijlre, Wijnandsrade en Nieuwstad werden niet geveld. Ook delen van de Leubeek en de Geleenbeek, die rechtgetrokken dreigden te worden, behielden midden jaren '30 hun meanderende loop, door inspanning van de toenmalige stichtingsbestuurders (STAAL & VOS, 2006). Niet alle acties lukten, of werden tot het uiterste voortgezet. De Peelvenen werden grotendeels ontgonnen, er werd gestart met het uitmergelen van de Sint-Pietersberg, en soms gingen simpelweg door veranderend gebruik en daaropvolgende natuurlijke successie waardevolle ecosystemen zoals de schrale hellinggraslanden in Zuid-Limburg verloren.

Ontginning van de Boshuizerbergen vond echter niet meer plaats. Ook nu staan de oude kromgegroeide Jeneverbessen er nog markant bij. Toch lukte het Stichting het Limburgs Landschap pas in 1971, veertig jaar na haar eerste succesvolle actie, om hier gronden aan te kopen. Ondertussen dreigde het gebied dicht te groeien met gro-

ve dennen en na aankoop volgden acht jaar herstelbeheer. Later dreigde atmosferische depositie de heide en het stuifzand te veranderen in een vlakte van Bochtige smeleveld (*Deschampsia flexuosa*) en Grijs kronkelsteeltje (*Campylopus introflexus*). Plagwerk en schapenbegrazing stellen daar nu paal en perk aan. In de laatste jaren dreigt een gebrekkige kieming van jeneverbessen het aanzicht van het gebied te gaan veranderen. Ook hier zijn echter hoopgevende ontwikkelingen (TEEUWEN, 2007).

FIGUUR 1

Al in de jaren '30 van de vorige eeuw vormden de groeve-ingangen (hier de Strooberg) een toeristische trekpleister. Om ontwikkelingen hier in goede banen te leiden kocht Stichting het Limburgs Landschap de Bemelerberg in 1942

LANDSCHAPSDAG 21 SEPTEMBER 1946, KASTEEL NEER-CANNE

DE EERSTE EIGENDOMMEN

In 1935 werd het eerste terrein aan het beheer van de stichting toevertrouwd, namelijk de Heimansgroeve. Hieruit blijkt dat niet alleen natuur-, maar ook andere belangen (in dit geval geologische) een reden voor de stichting konden zijn om gronden te gaan beheren. Inmiddels is dit belangwekkend geologisch monument in het Geuldal al meer dan 15 jaar eigendom (zie ook VERSCHOOR & WILLEMS, 2007). In de loop der jaren heeft Stichting het Limburgs Landschap meer beheer uitgevoerd voor derden. Zo maakten de wallen van Stein en het Popelmondedal ooit deel uit van het beheerareaal. Tegenwoordig zijn onder andere de Groote Heide bij Venlo, een deel van de Dellen bij Meerssen, een aantal oevers van de Maas en een vroegere afvalstortplaats bij Berg in beheer bij de stichting.

Het eerste echte eigendom was een deel van het Sarsven bij Nederweert-Eind waarvan de aankoopakte op 27 januari 1941 passeerde. Het was een van de weinige onontgonnen Peelvennen. De zwakgebufferde vennen en hun omgeving in deze regio waren bijzonder rijk aan bijzondere plantensoorten. Uit vegetatieonderzoek in het begin van de 20^e eeuw bleek dat soorten als biesvarens (*Isoetes spec.*), allerlei andere soorten van het Oeverkruidverbond (LITTORELLION), en de nu in Nederland uitgestorven of uiterst zeldzame soorten als Zomerschroeforchis (*Spiranthes aestivalis*) en Kranskarwij (*Carum verticillatum*) juist in deze omgeving voorkwamen (VER STRAETE, 1916).

Na het aankoopsucces in Midden-Limburg volgde een jaar later een deel van de Bemelerberg in Zuid-Limburg [figuur 1]. Ook toen al vormde dit de enige Nederlandse groeiplaats van de Berggamander (*Teucrium montanum*) en behoefden de rijke groeiplaatsen van Welriekende nachtorchis (*Platanthera bifolia*) en Bergnatchorchis (*Platanthera montana*) bescherming. De beeldbepalende kalkwanden met hun groeve-ingangen vormden al een toeristische trekpleister, wat niet altijd samenging met de natuurwaarden (STAAL & Vos, 2006).

Eigendom blijkt in de loop der jaren een steeds belangrijkere basis om natuur- en landschapswaarden te behouden en deze waarden verder te ontwikkelen. Zowel in de omgeving van het Sarsven als bij

FIGUUR 2

Kasteel Neercanne bood na de Tweede Wereldoorlog een deplorabele aanblik. Verwaarlozing van het pand waar Duitse soldaten ingekwartierd hadden gezeten, maakte na aankoop van het pand in 1947 een restauratie noodzakelijk, die in 1950 startte (foto: collectie Limburgs Landschap).

lang gerealiseerd. Natuurherstelprojecten, waarover later in dit artikel meer, vergroten de natuurwaarden verder.

CULTUURHISTORIE EN LANDSCHAP

Landschap is meer dan natuur. Ook kleine landschapselementen en historische gebouwen maken het landschap. Stichting het Limburgs Landschap deed dan ook al vroeg haar naam eer aan. In 1947 werden kasteel Neercanne [figuur 2] en het achterliggen-

de hellingbos aangekocht. Het eerste gebouw in eigendom was een feit. Later zouden nog twee kastelen, drie molens en een aantal boerderijen volgen. Als eerbetoon aan de initiatiefnemer voor oprichting van Stichting het Limburgs Landschap kreeg de windmolen van Gasthuis in Zuid-Limburg de naam Van Tienhovenmolen.

Natuurlijk kunnen gebouwen ook enige natuurwaarden hebben. Bij de restauraties die kasteel Neercanne heeft ondergaan is altijd moeite gedaan om de begroeiing op de mergelmuren te behouden. In het geval van Neercanne kreeg vooral de Gele helmblom (*Pseudofumaria lutea*) aandacht. Verder wordt een handvol boerderijen van de stichting bewoond door paartjes nestelende Kerkuilen (*Tyto alba*). Zelfs op het hoofdkantoor van de stichting, in de Kloosterhof te Arcen, worden nagenoeg jaarlijks uilskuikens grootgebracht.

Met de aankoop van de Bemelerberg, de hellingbossen tussen Rothem en Valkenburg en Neercanne werden onopvallende maar karakteristieke Zuid-Limburgse landschapselementen mee gekocht: de ingangen naar de uitgebreide onderaardse groeven. Tijdens de eerste tientallen jaren van de stichting waren deze groeven nog deels in bedrijf, soms om er mergelblokken te breken, maar ook als opslagplaats of champignonkwekerij. In de loop der tijd zijn de groeves steeds belangrijker geworden voor natuurbeschermingsdoel-einden. De Zuid-Limburgse groeven vormen een zeer belangrijke overwinteringsplaats voor vlermuizen (WEINREICH, 2007) en zijn daarom veelal beschermd.

Het authentieke Limburgse landschap dat zich buiten bevindt is minder goed beschermd. Al in 1977 werd hier tijdens de samen met Natuurmonumenten opgezette Geuldalactie landelijk veel aandacht voor gegeneerd. Dit resulteerde in de aankoop van 19,5 ha 'landbouwgrond' bij Cottessen, terreinen waar in het voorjaar Brede orchis (*Dactylorhiza majalis majalis*) en Dotterbloem (*Caltha palustris*) bloeien en Grauwe klauwier (*Lanius collurio*) broeden. De stichting speelde hiermee in op het Relatienotabeleid, dat toen net in de kinderschoenen stond.

Ook aan het begin van de 21^e eeuw vragen behoud van landschap en cultuurhistorie veel aandacht. De stichting probeert het vroegere landschap in goede staat te behouden, met de bijbehorende na-

BEHEER MEER IN BEELD

Veiligstelling van reservaten leek in de beginperiode van de stichting voldoende om waarden te behouden. De stichting had nagenoeg geen personeel in dienst, en kennis van natuurbeheer in Nederland ontbrak nog. Geleidelijk ontstond echter het besef dat zonder beheer vele natuurtypen geleidelijk in bos veranderden. Dit werd duidelijk zichtbaar op de Bemelerberg. In 1923 was door het vertrek van de laatste herder in Bemelen de schapenbegrazing gestopt (STAAL & OVAA, 2006). Verbossing sloeg toe. Pas vanaf 1979 werd deze met de zaag teruggedrongen, en leverde inzet van een binnen rasters gehouden kudde Mergellandschapen geleidelijk een uitbreidend areaal hellingschraalgraslanden op. In de jaren '80 besteedde ook het Natuurhistorisch Genootschap samen met de stichting veel aandacht aan dit beheer door het uitbrengen van twee publicaties (NATUURHISTORISCH GENOOTSCHAP IN LIMBURG, 1983; 1984). Na meer dan 25 jaar herstelbeheer blijken veel kenmerkende plantensoorten van kalk- en heischraal grasland op de Bemelerberg zich te kunnen handhaven; de terugkeer van verdwenen soorten vindt echter nagenoeg niet plaats. Beheer is hiervoor dus niet voldoende. Op dit moment vindt onderzoek plaats naar achterliggende oorzaken (SMITS *et al.*, 2006). Zo mogelijk volgen hieruit inrichtings- en beheervoorstellen om de oorspronkelijk in 1941 aanwezig flora en fauna op de Bemelerberg te laten terugkeren.

In Noord-Limburg speelden vergelijkbare ontwikkelingen op de heide. Landgoed de Hamert was in 1961 voor een groot deel verworven. Branden en maaien van ongeveer 20 ha heide per jaar vormden het jaarlijkse beheer. Zo bleef de heide jong en vitaal. Dit beheer bleek echter onvoldoende om externe invloeden tegen te gaan. Zure regen bracht zoveel voedingsstoffen op de voedselarme bodem dat de heide door gras en braam werd verdrongen. Drastische beheeraanpassingen waren noodzakelijk. Vanaf het midden van de jaren '80 verwijderden grote plagmachines in totaal circa 40 hectaren ver-

graste heide op Landgoed de Hamert. De kale bodem vormde een goed kiembed voor Struikhei (*Calluna vulgaris*). Gelijktijdig werd een kudde Kempische heideschapen in het beheer geïntroduceerd. Herstel van heidevelden bleek mogelijk in een periode dat de beleidsmakers in Den Haag oordeelden dat het natuurbeheer in Zuid-Nederland, in verband met de hoge ammoniaklast, maar opgegeven moest worden. Grootschalig plaggen bleek echter niet goed voor het behoud van dieren als hagedissen en de Gladde slang (*Coronella austriaca*). Deze bleken de eerst kale en later monotone heidevegetaties juist niet te benutten. Tegenwoordig wordt nog slechts op kleine schaal ingegrepen. Een aantal malen enkele vierkante meters plaggen en schapenbegrazing in niet te hoge dichtheden zijn de belangrijkste beheermaatregelen. In plaats van grootschalig beheer wordt meer en meer maatwerk geleverd.

In de loop van de 75 jaar verbreedde het beheer zich geleidelijk van slechts intern, in de eigen terreinen uitgevoerd beheer naar beïnvloeding van het externe beheer, onder andere door deelname aan allerlei overlegsituaties. Negatieve factoren waarvan de oorzaak buiten de reservaatgebieden was gelegen namen immers in belang toe en waren vaak bepalend voor de interne veranderingen. Nu bekende processen als vermesting, verdroging, verzuring en versnippering bestonden in 1931 veel minder. Tegenwoordig wordt via gericht hydrologisch beheer getracht moerassige natuurgebieden nat te houden. Via landelijke beleidsmaatregelen worden vermesting en verzuring zeer geleidelijk teruggedrongen.

FUNCTIEVERANDERING

In 1990 kwam het Natuurbeleidsplan uit, waarin voor het eerst het concept 'Ecologische Hoofdstructuur' (EHS) werd geïntroduceerd (MINISTERIE VAN LANDBOUW, NATUURBEHEER EN VISSERIJ, 1990). Het doel hiervan is om in 2018 in geheel Nederland de bestaande natuurgebie-

FIGUUR 3

Het Nieuw Heerenven maakte in vroege eeuwen deel uit van een groot maerasgebied. Na drooglegging is het gebied als grasland gebruikt. In 1999 vand afgraving plaats, zodat opnieuw open water en maeras met grate natuurwaarden zijn ontstaan

FIGUUR 4

De Zwarte ooievaar (Ciconia nigra) is tegenwoordig in de nazomer vrijwel een vaste gast in enkele natuurgebieden in Limburg. Zou deze soort zich bij volledige realisatie van de Ecologische Hoofdstructuur als broedvogel in Nederland vestigen (foto: O. Plantema)?

DE TOEKOMST

Stichting het Limburgs Landschap heeft nu ongeveer 7.500 ha natuurgebied in eigendom. Dit areaal is de basis voor een duurzaam behoud van de waarden die er zich bevinden. Vanaf 1931 tot in 2006 is langzaam een organisatie ontstaan die van een enkele aankoop in een paar jaar, nu jaarlijks circa 60 aankopen realiseert en daarna de inrichting van vele hectaren kan oppakken. Dit is mede mogelijk dankzij forse financiële bijdragen van het Rijk, de Provincie Limburg, de Nationale PostcodeLoterij, Stichting Robur en onze vele donateurs. De stichting

den te vergroten en te verbinden, onder andere om de negatieve invloed van versnippering teniet te doen. Daarvoor dient een aanzienlijke oppervlakte landbouwgronden te worden aangekocht en ingericht als natuurgebied.

Stichting het Limburgs Landschap werkt voortvarend mee aan dit beleid. Meest zichtbaar zijn de veranderingen die op vroegere weilanden en akkers zijn doorgevoerd. In Noord-Limburg werd een grasland op de Hamert afgegraven en zo werd een voormalig ven hersteld: het Nieuw-Heerenven [figuur 3]. Hier zijn de natuurlijke ontwikkelingen spectaculair: uit inventarisatiegegevens verzameld in het najaar van 2006 bleken er planten te groeien als Klein glaskroos (*Elatine hydropiper*), Wijdbloeiende rus (*Juncus tenageia*), Bruin cypergras (*Cyperus fuscus*) en Slijkgroen (*Limosella aquatica*). Een vergelijkbaar venherstelproject uitgevoerd in 1998 aan de noordzijde van de Banen in Midden-Limburg leverde binnen een jaar een nieuwe groeiplaats van Kleine biesvaren (*Isoetes echinospora*) op, die er tot nu toe standhoudt.

Langs de Maas en een aantal van haar zijrivieren vond een geheel andere verandering plaats. Eind jaren '80 werd het Plan Ooievaar gepresenteerd (De Bruin *et al.*), waarbij rivierverruiming via delfstofwinning en natuurontwikkeling aan elkaar gekoppeld werden. Spontane natuurontwikkeling met minimaal menselijk ingrijpen na inrichting van een terrein was de maatstaf. Vanaf Valkenburg aan de Geul tot aan de Baend bij Well, met concentraties in het beneden-Geuldal, de Midden-Limburgse Maasplassen en de Maascorridor rond Venlo, bezit de stichting nu 15 terreinen waarin zulke spontane ontwikkelingen een kans krijgen. De ontwikkelingen op gebied van flora en fauna zijn er divers. Deze worden op dit moment in het kader van het project Maas in Beeld (ook voor terreinen van andere terreinbeheerders) in beeld gebracht

kan rekenen op een breed draagvlak binnen en buiten de provincie Limburg. Juist hierdoor lukt het regelmatig om in onze terreinen ongewenste trends om te buigen en bedreigde soorten weer een kans te geven.

De belangrijkste doelstelling voor de nabije toekomst blijft de realisatie van de EHS. Het is zeer gewenst dat deze daadwerkelijk in 2018 is afgerond. Alleen zo kunnen bronpopulaties behouden blijven en ontstaan betere kansen voor verspreiding van soorten, ook in relatie tot de voorspelde klimaatverandering. De belangrijkste natuur-, landschaps- en cultuurhistorische waarden zijn binnen de EHS daadwerkelijk beschermd. Enkele ideeën voor de toekomstige invulling van deze EHS sluiten dit artikel af.

Gradiëntzones tussen nat en droog, voedselarm en voedselrijk zijn hersteld. Goede potenties bevinden zich onder andere op de overgang van de Maasduinen naar het Maasdal. De eerste belangrijke stappen zijn hier eind 2006 al gezet door particulier natuurbeheer en grondoverdracht aan de stichting van gronden langs de Heukelomse Beek bij Bergen. In 2018 zouden hier kwelsituaties geoptimaliseerd moeten zijn, zodat de nu aanwezige groeiplaatsen van Drijvende waterweegbree (*Luronium natans*) zijn uitgebreid. Wie weet broeden er zelfs weer Grutto's (*Limosa limosa*)? Voormalige landbouw enclaves in de Maasduinen zullen de komende jaren tot natuurgebied worden ingericht. Ook oostelijk van de Maasduinen zullen onder andere nieuwe natte gebieden gerealiseerd worden bij de Hamert en de Eckeltse Bergen.

Langs de Maas zal vanaf Baarlo tot aan Well langs beide oeverzones een groot aaneengesloten natuurgebied ontstaan, die een prachtige ecologische verbinding vormt van zuid naar noord. Deze is niet alleen goed voor plant en dier, maar ook voor de rustzoekende recreant.

stichting actief met dit proces, waarbij de start bij de Banen (hersteld in 1992) opzienbarende resultaten opleverde. In 2007 wordt gestart met herstel van de vennen in de omgeving van de Einderbeek/Schoorkuilen, die ooit met materiaal uit het kanaal Wessem-Nederweert gedempt zijn. Daarna zullen het Sarsven en de Roeven-terpeel uitgebaggerd worden. In 2018 ligt in deze omgeving een gekoppeld vennensysteem dat alle voedselarm wateren en de daarbij horende organismen omvat. Soorten van het Oeverkruidverbond zijn in deze regio algemeen geworden.

De link met cultuurhistorie wordt onder andere in Midden-Limburg verder uitgewerkt. Voor de omgeving van kasteel Montfort zijn hiervoor in 2006 aanzetten gedaan (STICHTING KASTEEL MONTFORT & STICHTING HET LIMBURGS LANDSCHAP, 2006). Kasteel Montfort heeft zijn ligging te danken aan het afwisselende landschap met oorspronkelijk moerassige broekgebieden en hoge stuifduinen. Door het beter zichtbaar maken van deze landschapselementen wordt de band tussen kasteel en landschap opnieuw versterkt. Hier start de stichting in 2007 met een project dat opnieuw tot vernatting van het Reigersbroek zal leiden. Cultuurhistorie en vergroting van natuurwaar-

den gaan zo hand in hand. In 2018 kan in meer broekgebieden moerasvorming gerealiseerd zijn.

In Zuid-Limburg is in 2018 het kleinschalige cultuurlandschap nog steeds aanwezig. Rond Epen en de Bemelerberg zijn cultuurhistorische landschapselementen met hun hoge natuurwaarden hersteld. Zeldzame flora en fauna, als Hazelmuis (*Muscardinus avellanarius*) en Kalkgraslanddikkopje (*Spialia sertorius*) hebben er duurzame populaties, soms ondersteund door weloverwogen herintroducties. Boven al deze gebieden vliegen regelmatig Zwarte ooievaars (*Ciconia nigra*) [figuur 4], symbool voor een geslaagd natuurherstel. In de nazomer verblijven deze grote vogels nu al in herstelde natuurgebieden als Heerenven en de Banen. In 2018 broeden ze echter met enkele paartjes in onze provincie. Het is dan één van de wapenfeiten waaraan de stichting bij haar 100-jarig bestaan aandacht kan besteden.

Stichting het Limburgs Landschap kan dit echter niet alleen, een groot draagvlak is onontbeerlijk. U kunt helpen Limburg mooier en natuurlijker te maken door donateur te worden. Het landschap is immers de resultante van onze gezamenlijke inspanningen.

Summary

75 YEARS OF STICHTING HET LIMBURGS LANDSCHAP

From nature protection to efficient habitat management and development

During the late 1920s, a group of volunteers managed to prevent Boshuizergen, a heathland area near the town of Venray, from being turned into farmland. It was the first protective action by the Limburg nature conservation society Stichting het Limburgs Landschap (SLL), which was officially founded in 1931 and is now therefore celebrating its 75th birthday. This anniversary has also occasioned the publication of this special issue of *Natuurhistorisch Maandblad*. Ten years after its foundation, SLL acquired its first nature reserve: part of the Sarsven area near Nederweert-Eind. Nowadays, SLL owns about 7500 hectares of land, including not only nature reserves but also several buildings (including two castles, a wind mill and two watermills), which it also manages. In the first years of its existence, SLL slowly acquired new nature reserves, a process which later accelerated. The emphasis then shifted to management, at first of vegetations. Without adequate management, calcareous grasslands and heaths slowly change into forest, a process stimulated by atmospheric nitrogen deposition. Mowing, sod cutting and grazing proved to be efficient methods to restore vegetation. In the 1990s, SLL engaged in large-scale restoration of oligo-

was the Banen area near Nederweert-Eind, where many rare plants returned as a result. The Heerenven-Zuid, which was still a meadow only ten years ago, is nowadays a valuable marshy area in the Hamert nature reserve in the north of Limburg. All of these nature reserves are part of the Dutch National Ecological Network (Ecologische Hoofd Structuur or EHS), a national concept in which most reserves are linked up to promote the dispersion of plants and animals. SLL will collaborate with the government to complete this EHS by 2018, and hopes that, with good habitat management and development practices, many species that have gone extinct in its nature reserves will return to them in the near future.

Literatuur

- BRUIN, D. DE, D. HAMHUIS, L. VAN NIEUWENHUIZE, W. OVERMARS, D. SIMONS & F. VERA, 1987. Plan Ooievaar. De toekomst van het rivierengebied. Stichting Gelderse Milieufederatie, Arnhem.
- KURSTJENS, G., PETERS, B. & P. CALLE, 2006. Maas in beeld. Deelrapport I: tussensrapport 2006. Bureau Drift, Beek-Ubbergen/Kurstjens Ecologisch Advies, Bergen Dal.
- MINISTERIE VAN LANDBOUW, NATUURBEHEER EN VISSERIJ, 1990. Natuurbeleidsplan. Regeringsbeslissing. SDU uitgeverij, 's-Gravenhage
- NATUURHISTORISCH GENOOTSCHAP IN LIMBURG, 1983. Kalkgraslanden: beheren voor de toekomst. Verslag van het symposium te Maastricht op 29 april 1983. Publicaties van het Natuurhistorisch Genootschap

in Limburg, Maastricht.

- NATUURHISTORISCH GENOOTSCHAP IN LIMBURG, 1984. De Bemelerberg. Een bundel artikelen over de natuur- en cultuurhistorische betekenis van een droog schraalland-reservaat in Zuid-Limburg. Publicaties van het Natuurhistorisch Genootschap in Limburg, reeks XXXIV, aflevering 1-5, Natuurhistorisch Genootschap in Limburg, Maastricht.
- SMITS, N., R. BOBBINK, J. WILLEMS, T. VAN NOORDWIJK, H. ESSELINK, H. SIEPEL, R. HUISKES, L. KUITERS & J. SCHAMINÉE, 2006. Herstel van schrale hellinggraslanden in Zuid-Limburg. *Natuurhistorisch Maandblad* 95(8): 181-185.
- STAAL, E. & A. OVAA, 2006. Uit en Thuisboek. Handboek voor de natuurgebieden van Het Limburgs Landschap. Stichting het Limburgs Landschap, Arden.
- STAAL, E. & I. VOS, 2006. Het verhaal achter... Jubileumboek ter gelegenheid van het 75-jarig bestaan van Stichting het Limburgs Landschap. Stichting het Limburgs Landschap, Arden.
- STICHTING KASTEEL MONTFORT & STICHTING HET LIMBURGS LANDSCHAP, 2006. Montfort / een kasteel en zijn landschap. Stichting Kasteel Montfort/Stichting het Limburgs Landschap, Montfort/Arden.
- TEEUWEN, J.J.W.M., 2007. Verjonging van de Jeneverbes op de Boshuizerbergen. *Natuurhistorisch Maandblad* 96 (3): 46-50.
- VERSCHOOR, G. & J.H. WILLEMS, 2007. Carbonontsluitingen in het Boven-Geuldal. Beknopte beschrijving van een waardevol Limburgs landschap. *Natuurhistorisch Maandblad* 96 (3): 99-102.
- VER STRAETE, 1916. Merkwaardige kinderen onze flora in 't gedrang. *De Levende Natuur* 20: 328-330.
- WEINREICH, J.A., 2007. Winterslapende vleermuizen in de Viltgroeve. *Natuurhistorisch Maand-*